

Kentler İnşa edilir, Zamanla Beslenir

İlkokula karadenizin bir sahil kasabasında gittim. Dedemin de o okulda okuduğunu söylemişlerdi. Okul bahçesinde çekilen, solmuş siyah beyaz fotoğrafını gördüğümde değişen pek bir şey yok dediğimi hatırlıyorum. Tuvaleti çok pisti ve okul binasından ayrı bir yerde tek katlı yapının içine konulmuştu. O zamanlar yerlere taş döşenmemişti , (çoğu yerde bilye deniyor) pıtıklarımızla tüm tenefüs toprağın üzerinde oyunlar oynardık. Üstümüz kirlenirdi, yakalıklarımızı tuvalete gider yıkar kuruması için

sınıftaki sobanın üstüne koyardık. Sonra o okul yıkıldı. Yerlere taş döşendi.

fotograf. 1. *cihangir merdivenleri*, 2012.

Zamanı salt fiziksel boyutuyla algılayamaz, hatırlayamayız; mekanlar ve ortaya çıkan geçici olayların üzerinden onun işlediğini kavramaya çalışırız¹. Bu olaylar ve mekanlar, belleğimizde izler bırakır ve bu izler, deneyimlerle üretilen salt gerçekliğin uzay-zamanda varoluşunu simgeler. Bu yüzden, yukarıda bir anı anlatısından öte, çevresel, kentsel, kamusal ilişkiler aracılığıyla ortaya çıkan üretimi, deneyimlenen(yaşanılan) zamanda nasıl konumlandığımızı, nasıl anımsadığımızı şu anki yaşanılan zaman üzerinden bakarak idrak etme çabasıdır.

Birey olarak, zaman içerisinde konumlanmak için zaman akışlarının bir düzlem oluşturduğunu varsayarız ve anımsadığımız şeyler bu düzlem üzerinde mekansallaşan adalara dönüşür. Bu topografya varetme biçiminin etkisiyle Antik Yunan ve Roma'da mekan sistemi olarak anılan anımsama tekniği geliştirilir ve her anımsama zihinsel bir mekana yerleştirilerek düzenlenip anımsama nesnesine ilişkin bir topografya(düzlem) oluşturur². Nesnelere bu şekilde hafızaya yerleştiren topografya, insan yaşamı söz konusu olduğunda yaşantıların ve deneyimlerin gelişimiyle uzar, esner. Hem sınırı belirler hem de onu görünür kılan, üstüne inşa edilen hayali zeminleri ifade eder. Birey, deneyim-topografya arayüzü üzerinden bedenini ve kişiliğini tanımlar, tıpkı deniz fenerinin bir gemiyi ışığında anlamına kavuşması yahut dalgaların kıyıya vurduğunda deniz olduğuna inanması gibi.

"Kentler, bireyin kendini tanımlamasının yanında onu kendini ifade etmeye(etkileşime geçmeye), üretmeye yönlendirdiği ölçüde anlamını korur. Çağdaş kentin de sunduğu 'dolaşım, ulaşım, erişim kısaca iletişim' olanakları ile bunun kentliye sağladığı, 'tasarım, üretim ve paylaşımın' diğer bir deyişle dönüşümün (zaman ve mekanın) önünü açması beklenir³." Benim ve arkadaşlarımla iletişim halinde kamusal alanda beraberce ürettiği ve tanımladığı, dünya zamanından bağımsız kendi dilimizle oluşturduğumuz bir zamanın içinde gerçekleşen deneyim bu dönüşüme olanak sağlıyor zira zaman, ancak, birey tarafından yavaşlatıldığında, tüketimi azaltıldığında ve üretildiğinde görünmeyene ulaşmak ve onu anlamak için bir düşünce aracı olabiliyor⁴. Birlikte olma hali bizi izleyici konumundan, üreten grup haline getiriyor. Ancak "dolaşım, ulaşım, erişim" isteği nihayetinde bir inşa sürecini, mekan ihtiyacını beraberinde getiriyor. Sorun burda başlıyor.

"Günümüzde, şu ana dek hiçbir kent uygarlığının yaşamamış olduğu bir hareket kolaylığı içinde olmamıza karşın hareket, günlük faaliyetlerimiz içinde en çok kaygı yaratan unsur haline gelmiştir. Bu kaygı, bireyin sınırsız hareketini mutlak bir hak saymamızdan doğar.... ..bunun kamusal alanlar, özellikle de kent sokakları üzerindeki etkisi şudur: Bu alanlar özgür hareketin hizmetine sokulmadıkça anlamsız hatta çıldırtıcı bir hale gelirler. Modern ulaşım teknolojisi, sokakta var olmanın yerine coğrafi sınırlamaları yok etme arzusunu koyar⁵." Coğrafi sınırlamaların kaldırılması durumu bireyin geçmişini anımsamasına aracı olan topografyanın yok olmasında ki etkiyi kent ölçeğinde yapar; Kent belleği oluşturulamaz, yeni bellekler üretilmez; yol ve onu bağlayan meydanlar, kamusal yapılar, alanlar yani planlanan kent ölçeği, başka bir deyişle yapay topografya, bireylerin kendi üretimlerini ortaya koyacağı, ifadesini aktaracağı yere dönüşemez olur. Çünkü, kamusal mekan tanımı gereği olarak, toplumsal yaşamın öngörülemez talep ve beklentilerine hitap etmek için vardır⁶. Pıtkı oynamak gibi. Belleği oluşturan tartışmalar, kavgalar, aşklar, kültürel üretimler ve paylaşımlar da buralarda, planlı kamusal alanlarda değil bireyin kamusal olduğu alanlarda ortaya çıkar. Bu etkileşimler bu yüzden inşa ya da planlama faaliyetinin sonucu olarak gerçekleşebilen eylemlerden öte bunların arasından sızarak kendine yer bulan bir şeydir. Bu sızma hali kapitalist tüketim alışkanlığının etrafı sardığı, inşa

faaliyetlerinin tüketim odaklı hareket ve buluşma güzergahlarını oluşturmaya adanmış, anıların anımsanmasına gerek olmayan etrafta varolan ve istenildiği zaman tüketilecek bir nesne haline geldiği, güncel yaşantımızda da görmeye aşına olduğumuz bir dünyadan seslenen yazar J.G. Ballard'ın romanında ki bir karakterin gözleminde ortaya çıkıyor;

“Burada, bir duble yolun üzerindeki bir benzin istasyonunda, kiliselere ya da şapellere oranla daha derin bir toplumsallık duygusu, kütüphanelerin ya da belediye galerilerinin verebileceğinden daha büyük bir kültürel paylaşım farkındalığı vardı.”

Uzlaşma-çatışma zemini olan mekanı, bireyler, o an da, bu yola yolun kullanımını sağlamak üzere eklenilen benzin istasyonunda, insanların onun işlevi dışında karşılaşmaları-tartışmaları için düzlem olarak benimsediği anda oluşturmuş olur. Yani bu mekanı oluşturan inşa faaliyeti, tasarım kararları veya planlar değil bireylerin ifadeleri, edimleri ve fikir alışverişleridir. Bu durumda, bahsedilen mekanın oluşturulması için bu konuda kendinde yetkiyi görenlerin (tasarımcıların) o mekanın bir parçası olması yani orada ortak bir biçimde üretilen bellek topografyasının içinden bakması gerekliliği söz konusu olur. Joseph Brodsky , insan belleğinde şehirlerin bileşik (kompozit) imajlarının nasıl yer ettiğini anlamaya dair araştırma yaparken, belleğin şehirleri boş (insansız) olarak kaydettiğini ortaya koyar. Bellekteki şehir boştur çünkü mimariyi (yapılı çevreyi) akla getirmek insanları akla getirmekten çok daha kolaydır der ve bu bellek oyununun, mimarların mimarlığı , tasarladıkları mekanda yer bulacak yaşantı, onun içinde ve etrafında oluşacak insani haller üzerinden düşünmek yerine, onun kütleli, materyal varoluşunun etkisiyle tasarlamaya meyilli olmalarının asıl sebebi olduğunu söyler⁸. Bu durumda mimarın, tasarımcının yapı ve çevreyi kurgulamak için edindiği teknik bilgi yeterli gözüküyor. "Yeni iletişim yolları, katılım ve kendini ifade biçimleri, işleyiş sistemleri üzerinde de ayrıntılı bir biçimde çalışması,⁹" kendini bu etkileşimlerin içinde konumlandırması gerekiyor.

Mimar pozisyonunu, kamusal bellek üretim sisteminin ve kent tasarımında toplumun üretkenliğini arttırıcı kamusal alanlar oluşturma ya da varolanları koruma amacının dışında belirlediği takdirde, kent ölçeğinde tasarım konusu insanların bir yerden bir yere taşınması ile sınırlı kalıyor. Güncel durumda, kapitalist kentin inşası, bireylerin kent içindeki zamanlarını kendi üretim politikasına kaydırılması üzerine olduğundan¹⁰ mimarın toplumsal bellek yönünde hareket etmesi zorlaşıyor. Örneğin İstanbul'da belediye bütçesinin %60'ının ulaşımaya ayrılması bireylerin sadece üretileni tüketmesine aracı oluyor¹¹, insan yoğunluğunun aksine, oluşturulan beton yoğunluğu kentle olan ilişkimizi kesiyor, 'Güvenlikli site'lerin 4-5 metreye ulaşan tel örgülü duvarları insanların büyük bir şehir hapisanesinde gezindiğini hissini uyandırıyor. Geline nokta tüm bu 'planlı' yapılaşma bellek üretimimiz için şans tanımıyor. Sokaklarda, yollarda sıkışık kalmış , uzayın çöplüğündeki sovyet uydusu gibi amaçsız bir topluluk haline dönüşüyoruz, bellek topografyamızı kaybediyoruz. Kulaklıklarımızı takıp son ses muzik ile kendimizi evden işe, işten eve atıyoruz. Kent savaş alanı, sokaklar hedef ve biz her gün kendimizi kentten kurtarıyoruz. Zaman kontrol edemediğimiz, bizi her geçen gün daha da zayıf düşüren bir karadelik haline bürünüyor. Bizi tüketen bu zaman antidemokratik kent aktörlerinin, rantın, çürümüş siyasetin kentle olan ilişkisinden oluşan bir zaman. Zaman onu üretene göre işliyor, bize ise o kentte üretilen zamanın tüketilmesi kalıyor. Belleğimizin yitiriyor, üretmiyor zamanda asılı kalıyoruz. Onlar gökdelenlerini yapıyor, yollarını düşüyor. Sonuçta, O kentte yani İstanbul'da 'Gezi Eylemi'nden başka bir seçenek kalmıyor çünkü o çocuklar birlikte oyun oynayamıyor, gezemiyor.

¹Juhani Pallasmaa, *Spatial Recall: Memory in Architecture and Landscape*, ed. Marc Treib, *Space, Place, Memory and Imagination: the Temporal Dimension of Existential Space*, syf. 19, New York, Taylor & Francis Group, 2009

²Sanem Yazıcıoğlu, *Zaman-Mekan*, ed. Őentürer,Ural, Berber, Uz Sözmez, *Unutma Zamanı*, syf. 126, İstanbul, YEM Yayın, 2008

³Ayşe Őentürer, *Zaman-Mekan*, a.g.e, syf. 186

⁴Senem Deviren, *İstanbullaşmak*, ed. Derviş, Tanju, Tanyeli, *Zaman*, syf. 333, İstanbul, Garanti Galeri, 2009

⁵Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, syf.30, İstanbul,Ayrıntı Yayınları, 2010.

⁶Uđur Tanyeli, *Rüya İnşa İtiraz*, syf. 367, İstanbul, Boyut Yayın,2011

⁷J.G Ballard, *Öteki Dünya*, çev. Süha Sertabibođlu, syf. 9, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013

⁸Joseph Brodsky, "A Place as Good as Any" in *On Gried and Reasin*, syf.43, New York, Farrar, Straus and Grioux, 1997

⁹Ayşe Őentürer, *Etik-Estetik*, ed. Őentürer, Ural, Uz Sönmez, *Estetik, Bugün (ve Türkiye)*, syf. 180, İstanbul YEM Yayın, 1998

¹⁰David Harvey, *Asi Őehirler*, çev. Ayşe Deniz Semiz, syf. 189, İstanbul, Metis Yayınları, 2013

¹¹ Uđur Tanyeli, a.g.e

fotograf 1: yazar tarafından çekilmiştir.